

นามกายในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท: การตีความความหมายที่เป็นไปได้

พระมหาไตรภพ ธมมารกขิตโต (รอดจันทร์)¹

ประภากร พันธ์ศิษฐ์²

(Received: February 24, 2023; Revised: June 21, 2023; Accepted: June 22, 2023)

บทคัดย่อ

“นามกาย” (Nāmakāya) เป็นศัพท์ที่พบในพระสูตร แต่ไม่ได้มีคำอธิบายความหมายที่ชัดเจน นักวิชาการบางกลุ่มอธิบายคำศัพท์นี้โดยอ้างอิงตามความหมายของอรรถกถาว่า “นามขันธ” ในขณะที่นักวิชาการอีกกลุ่มหนึ่งอาศัยบริบทที่เกี่ยวข้องกับนามกายในพระสูตร แล้วตีความศัพท์คำนี้ว่าหมายถึง “กาย” รูปแบบหนึ่งที่แตกต่างกัน “รูปกาย”

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความหมายที่เป็นไปได้ของ “นามกาย” โดยจำกัดขอบเขตการศึกษาเชิงเอกสารอยู่ที่คัมภีร์ชั้นพระสูตรและชั้นอรรถกถาของเถรวาท ผลการศึกษาพบว่า นามกายในชั้นพระสูตรถูกใช้ใน 2 บริบทที่มีความสำคัญมาก ได้แก่ 1) กระบวนการรับรู้ของ “ผัสสะ” ในปัจจุสมุปบาท และ 2) ขั้นตอนการหลุดพ้นของ “มูณี” ส่วนชั้นอรรถกถานั้น นอกจาก “นามกาย” จะถูกอธิบายว่าหมายถึง “นามขันธ” (เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ) แล้ว ยังมีความหมายถึงการบรรลุธรรม และสภาวะธรรมอย่างหนึ่งของผู้ได้ฌาน พระอริยบุคคล พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอีกด้วย ดังนั้น ผู้เขียนเห็นว่า ศัพท์ว่า “นามกาย” ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทอาจมีความหมายมากกว่า 1 ความหมาย นอกจากจะหมายถึง กองแห่งนาม (นามขันธ) แล้วยังหมายถึง กายอันเป็นนามที่เกิดจากการปฏิบัติสมาธิอีกด้วย ขึ้นอยู่กับบริบทที่ศัพท์นี้ถูกนำมาอธิบายความหมาย

คำสำคัญ: นามกาย นามขันธ คัมภีร์พระพุทธศาสนา เถรวาท

¹ นักศึกษาวิจัย ศูนย์พุทธศาสตร์ศึกษา DCI

ผู้เขียนหลัก อีเมล: dhammarakkhitobhikkhu@gmail.com

² นักวิจัย ศูนย์พุทธศาสตร์ศึกษา DCI

Nāmakāya in the Theravāda Buddhist Scriptures: Possible interpretations of meanings

Phramaha Traiphop Dhammārakkhito (Rodjan)³

Prapakorn Bhanussadit⁴

Abstract

“Nāmakāya”; one of terminological words in Theravāda Buddhism, which is commonly found in Sutta scriptures, but there is not completely defined for a clear meaning. For research methodology, there are some of academic scholars have explained this word by referring to commentary definition “Nāmakhandha”, while another group of academic scholars have defined the contexts of Nāmakāya in Sutta scriptures and explained the meanings of this word as “Kāya” (body) which is totally different from “Rūpakāya”

The purpose of the journal is to study on the possibility of meanings about “Nāmakāya” by scoping the documentary research on the Therāvada Buddhist scriptures of Sutta and Commentary study. The results of study found that Nāmakāya in Sutta being used for two contexts which are highly essential, there are 1) the process of sensory contact “Phassa” in Paṭṭiccasamuppāda and 2) the steps to the relinquishment of the defilements of “Muni”. For Commentary study, there are additional meanings of “Nāmakāya” will be explained as “Nāmakhandha” (feeling, perception, mental formation, consciousness) which refers to attain enlightenment and one of the conditions who reaches to the state of contemplation, the Ariyapuggala monk, the Pacceka Buddha and the Sammā Sambuddha. Therefore, the author believes that the term “Nāmakāya” in Therāvada Buddhist Scriptures may have more than one meaning. Apart from referring to the aggregates (Nāmakhandha), it also refers to the body as the abstract, which derives from the result of meditation practices. The meaning of this term depends on the context in which it is used to explain its meaning.

Keywords: Nāmakāya, Nāmakhandha, Buddhist scriptures, Theravāda

---

³ Research Student, DCI Center for Buddhist Studies, Thailand

Corresponding Author, E-mail: dhammarakkhitobhikkhu@gmail.com

⁴ Researcher, DCI Center for Buddhist Studies, Thailand

1. บทนำ

“นามกาย” หรือ “Nāma-kāya” เป็นคำสมาสที่ประกอบขึ้นจากคำศัพท์บาลีว่า “นาม” (Nāma) และ “กาย” (Kāya) ปรากฏใช้ในมหานิทานสูตร ที่มณิกาย และอุปสีวมาณวกปัญหา ขุททกนิกาย แต่ไม่ได้มีคำอธิบายความหมายที่ชัดเจน เนื่องจากคำสมาสนี้สามารถตีความได้หลากหลาย จึงเกิดข้อถกเถียงเกี่ยวกับการแปลและตีความคำศัพท์นี้ของนักวิชาการ โดยหลักแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) นักวิชาการกลุ่มที่ตีความนามกายว่า “นามชั้น” (ชั้นที่นี้เป็นนามในชั้น 5 ได้แก่ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ) ตามความเห็นของอรรถกถา (Norman, 2006, p. 130; Schayer, 1936, p. 161) 2) นักวิชาการกลุ่มที่ตีความนามกายว่า “กายอันเป็นนาม” หมายถึง กายที่เกิดจากการปฏิบัติสมาธิ เทียบเท่ากับ “มโนมัยกาย” หรือ “ธรรมกาย” (Falk, 1943, p. 109) หรือหมายถึง “นาม-และ-กาย” (Name-and-body) แบบพิเศษของพระอรหันต์ผู้หลุดพ้นแล้ว (Tomita, 2016, p. 387)

ประเด็นที่น่าสนใจของ “นามกาย” คือการที่พระอรรถกถาจารย์อธิบายความหมายของ “กาย” ในบางพระสูตรว่าในบริบทนี้หมายถึง “นามกาย” ผู้เขียนได้ทำการสืบค้นพระไตรปิฎกแปลภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในเบื้องต้น พบคำแปลว่า “นามกาย” ในพระสูตรถึงกว่า 119 แห่ง⁵ ส่วนการสืบค้นในพระไตรปิฎกบาลี ฉบับสยามรัฐ พบการใช้คำศัพท์นี้ใน 17 แห่ง (สุธี สุดประเสริฐ, 2553) เท่านั้น เมื่อค้นคว้าเพิ่มเติมในรายละเอียดพบว่า พระสูตรแปลไทยที่ปรากฏค่านามกายเหล่านี้ มาจากการแปลศัพท์คำว่า “กาย” เป็น “นามกาย” ตามนัยของอรรถกถา ด้วยเหตุนี้ผู้เขียนคิดว่าใจความสำคัญของนามกายอยู่ที่คำว่า “กาย”

ปัญหาหลักในการแปลและตีความคำว่า “นามกาย” เกิดจากการตีความคำว่า “กาย” ที่แตกต่างกัน เนื่องจากคำนี้สามารถแปลความหมายได้ทั้ง “กลุ่ม, กอง” หรือ “(ร่าง) กาย” ก็ได้ ฝ่ายที่ตีความ “กาย” ว่าหมายถึง “กอง” มีแนวโน้มที่จะแปลความหมายของ “นามกาย” ว่า “นามชั้น” (กลุ่มของนาม) แต่นักวิชาการฝ่ายที่ตีความ “กาย” ในที่นี้ว่า “ร่างกาย” มีแนวโน้มที่จะเข้าใจว่า “นามกาย” หมายถึง ร่างกายแบบพิเศษที่แตกต่างไปจากรูปกาย

ในมหานิทานสูตร นามกายมีความเกี่ยวข้องกับกระบวนการหนึ่งในปัจจุสมุปบาทซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญต่อการเวียนว่ายตายเกิดของมนุษย์และสรรพสัตว์ทั้งปวง ส่วนอุปสีวมาณวกปัญหามีความเกี่ยวข้องกับกระบวนการในการหลุดพ้นอันเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา หากไม่ทราบหรือเข้าใจความหมายของนามกายใน 2 บริบทอย่างแจ่มแจ้ง อาจส่งผลกระทบต่อการศึกษาแนวคิดสำคัญอย่างปัจจุสมุปบาทและการหลุดพ้นจากสังสารวัฏในพระสูตรคลาดเคลื่อนไปจากความหมายที่แท้จริงได้ ด้วยเหตุนี้เอง การศึกษาความหมายที่แท้จริงว่า นามกายควรจะหมายถึง “กองของนาม” (นามชั้น) หรือ “(ร่าง) กาย

⁵ สืบค้นด้วยโปรแกรม E-Tipitaka (ver 3.1.0) พบคำว่า “นามกาย” ในพระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 104 หน้า 119 แห่ง แบ่งออกเป็น 1) พระสูตรต้นปิฎก 112 แห่ง 2) พระอภิธรรมปิฎก 7 แห่ง

อันเป็นนาม” จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจต่อกระบวนการดังกล่าวอย่างถูกต้องและจะเป็นอุปการะแก่การนำไปใช้กับการปฏิบัติ

ผู้เขียนมีจึงมีวัตถุประสงค์ เพื่อมุ่งศึกษาวิเคราะห์ความหมายที่เป็นไปได้ของ “นามกาย” ในคัมภีร์ชั้นพระสูตรและชั้นอรรถกถาของเถรวาท โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ในการวิเคราะห์และจัดหมวดหมู่บริบทที่กล่าวถึงนามกายในพระสูตรและอรรถกถา รวมทั้งศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. ความหมายของนามกาย

คำว่า “นามกาย” เป็นคำสมาสที่ประกอบขึ้นจากศัพท์บาลีว่า “นาม” (Nāma) และ “กาย” (Kāya) โดย “นาม” มาจาก “นม” ธาตุ (หลวงเทพรัตนนุศิษฐ์ (ทวี ธรรมธัช), 2540, น. 219) แปลว่า ชื่อ (Name) ใช้ในชั้น 5 ฐานะของสิ่งที่เป็นนามธรรมที่ตรงข้ามกับรูป ประกอบด้วยเวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ (T.W. Rhys Davids, 1921-1925, pp. 391-392) ส่วน “กาย” มาจาก “จิ” ธาตุ (หลวงเทพรัตนนุศิษฐ์ (ทวี ธรรมธัช), 2540, น. 135) แปลว่า กลุ่ม (Group, Heap, Collection, Aggregate) และร่างกาย (Body) (T.W. Rhys Davids, 1921-1925, p. 233)

ปัญหาในการแปลศัพท์นี้เกิดจากคำสมาสของ “นาม” และ “กาย” ใน “นามกาย” สามารถตีความได้หลากหลายตามหลักไวยากรณ์บาลี “นามกาย” มีรูปแบบที่เป็นไปได้ของคำสมาสอยู่ 4 ประเภท ได้แก่ กัมมธารยสมาส ตัปฺปฺริสสมาส ทวันทวสมาส และพหุพพิทิสมาส โดยอาจแปลความหมายตามสมาสแต่ละรูปแบบได้ดังนี้ (Tomita, 2016, pp. 380-382)

กัมมธารยสมาส กายอันเป็นนาม (Body as a name)

ทวันทวสมาส นามและกาย (Name-and-body)

ตัปฺปฺริสสมาส กองแห่งนาม⁶ (The group of names)

พหุพพิทิสมาส (สภาวะที่) มีนามและกาย (Having name-and-body)

พระไตรปิฎกฉบับแปลภาษาไทย เลือกที่จะไม่แปลความหมายของศัพท์คำนี้ออกมา แต่ใช้ทับศัพท์ว่า “นามกาย” หลายแห่งไม่มีคำอธิบาย แต่บางแห่งมีการอธิบายความหมายตามนัยของอรรถกถาไว้ในเชิงอรรถ เช่น ในมหานิทานสูตร (ที.ม. (ไทย) 10/114/65) แปล นามกายสส ทับศัพท์ว่า นามกาย แล้วใส่เชิงอรรถว่า นามกายคือนามชั้น 4 ซึ่งวิธีการแปลในรูปแบบนี้เป็นไปตามจารีตของการแปลคัมภีร์บาลีเป็นภาษาไทยที่ใช้วิธีการแปลคำศัพท์ที่เป็นหัวข้อธรรมหรือข้อย่อยที่เป็นรายละเอียดของหัวข้อธรรมโดยการแปลทับศัพท์ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545, น. 231)

⁶ ตีความเช่นเดียวกับคัมภีร์อรรถกถา (ช.ม.อ. (ไทย) น.558)

จากการศึกษาการแปลและตีความของนักวิชาการ เห็นได้ชัดว่ามีการตีความคำว่า “กาย” ใน “นามกาย” ออกเป็น 2 กลุ่มแตกต่างกัน คือ นักวิชาการกลุ่มที่แปลคำศัพท์นี้ว่า “กลุ่ม” (Group) ตีความนามกายว่าหมายถึง “กลุ่มของนาม” หรือ “นามชั้น” (เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ) ตามนัยของอรรถกถา และนักวิชาการกลุ่มที่แปล “กาย” ในนามกาย ว่า “ร่างกาย” (A physical body) ดังนี้

1) กลุ่มนักวิชาการที่ตีความ “กาย” ใน “นามกาย” ว่า “กลุ่ม” เช่น Thanissaro Bhikkhu แปลว่า กลุ่มของชื่อ (Name-group) หรือ กิจกรรมทางจิต (Mental activity) (Thanissaro Bhikkhu, 1997) พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) แปลนามกายว่า “กองแห่งนามธรรม” หมายถึง เจตสิกทั้งหลาย (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2543, น. 120) ในทำนองเดียวกัน Schayer ก็ให้ความหมายของนามกายว่า หมายถึง “นามชั้น” ที่ตรงข้ามกับ “รูปกาย” หรือ “รูปชั้น” (Schayer, 1936, p. 161)

2) กลุ่มนักวิชาการที่ตีความ “กาย” ใน “นามกาย” ว่า “ร่างกาย” เช่น Bodhi Bhikkhu และ Norman ให้ความหมายของนามกายไว้ว่า “กายที่เกี่ยวกับจิต” (Mental body) (Bodhi Bhikkhu, 1984, p. 39; Norman, 2006, p. 130) Maryla Falk อธิบายว่า “นามกาย” มีความหมายเช่นเดียวกับกายที่เกิดจากการปฏิบัติสมาธิ ที่เรียกว่า “มโนมกาย” หรือ “ธรรมกาย” (Falk, 1943, pp. 108-109) Tomita ให้ความหมาย “นามกาย” ในอุปสัฆวามณวกปัญหาว่า หมายถึง นามและกาย (Name-and-body) ของมุนีผู้หลุดพ้น (Tomita, 2014, p. 382) และ Hata ให้ความหมายว่า กายอันเป็นนาม (Body as a name) (Hata, 2002, p. 43)

จากข้อมูลข้างต้นทำให้เห็นว่าศัพท์ “นามกาย” สามารถตีความได้หลากหลาย จนเป็นเหตุให้ผู้แปลบางกลุ่มเลือกที่จะไม่แปล และใช้วิธีการแปลทับศัพท์คำนี้แทน ในขณะที่นักวิชาการกลุ่มที่เลือกแปลความหมายของศัพท์คำนี้ออกมา ก็ให้คำแปลที่มีความแตกต่างกันมาก ซึ่งโดยหลักแล้วเกิดจากการตีความคำว่า “กาย” ในนามกายที่แตกต่างกันออกเป็น 2 กลุ่ม คือ “กลุ่ม” และ “ร่างกาย” เพื่อหาความเป็นไปได้ในการอธิบายความหมายของนามกายให้ชัดเจนขึ้น ผู้เขียนได้ทำการศึกษาบริบทต่าง ๆ ของนามกายที่ปรากฏในคัมภีร์ชั้นพระสูตรและชั้นอรรถกถา ดังจะได้กล่าวถึงในรายละเอียดต่อไป

3. นามกายในพระสูตร

คำว่า “นามกาย” ในพระสูตรบาลี 17 แห่ง ปรากฏใน 4 พระสูตร ได้แก่ มหานิทานสูตร อุปสัฆวามณวกปัญหา อุปสัฆวามณวกปัญหานิทเทศ และปฐมจตุกกนิเทศ ทั้งนี้ตามหลักการแบ่งประเภทของคัมภีร์ ในที่นี้พระสูตรยุคดั้งเดิมมีเพียงมหานิทานสูตร (ทีฆนิกาย) และอุปสัฆวามณวกปัญหา (สุตตนิบาต) เท่านั้น ส่วนอุปสัฆวามณวกปัญหานิทเทศ (จูฬนิกาย) และปฐมจตุกกนิเทศ (ปฏิสัมภิทา-มรรค) เป็นคัมภีร์ที่

นักวิชาการจัดในกลุ่มที่เกิดหลังจากยุคพระสุตสดั้งเดิม⁷ เนื่องจากคัมภีร์ที่เกิดในยุคต่างกัน อาจทำให้การตีความความหมายของคำศัพท์ หรือบริบทแตกต่างกัน ดังนั้น เพื่อให้เห็นความหมายของนามกายที่ปรากฏในพระสุตยุคต้นอย่างชัดเจน ผู้เขียนเลือกศึกษาความหมายของนามกายจากบริบทของมหานิทานสูตรและอุปสัวมณวกปัญหาเท่านั้น

3.1 มหานิทานสูตร

นามกายในมหานิทานสูตรปรากฏในบริบทของผัสสะที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการปฏิจจนสมุปปาท ความตอนหนึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสถามพระอานนท์ว่า

อานนท์ ข้อที่เรากล่าวเช่นนี้ว่า ‘เพราะนามรูปเป็นปัจจัย ผัสสะจึงมี’ เธอพึงทราบเหตุผลที่นามรูปเป็นปัจจัย ผัสสะจึงมี ดังต่อไปนี้ การบัญญัตินามกายต้องพร้อมด้วยอาการ เพศ นิमित อุทเทส เมื่ออาการ เพศ นิमित และอุทเทส นั้น ๆ ไม่มี การสัมผัสแต่ชื่อในรูปกายจะปรากฏได้หรือ” ท่านพระอานนท์ทูลตอบว่า “ปรากฏไม่ได้เลย พระพุทธเจ้าข้า” พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “การบัญญัติรูปกายต้องพร้อมด้วยอาการ เพศ นิमित และอุทเทส เมื่ออาการ เพศ นิमित และอุทเทสนั้น ๆ ไม่มี การสัมผัสโดยการกระทบในนามกายจะปรากฏได้หรือ” ท่านพระอานนท์ทูลตอบว่า “ปรากฏไม่ได้เลย พระพุทธเจ้าข้า” พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “การบัญญัตินามกายและรูปกายต้องพร้อมด้วย อาการ เพศ นิमित และอุทเทส เมื่ออาการ เพศ นิमित และอุทเทสนั้น ๆ ไม่มี การสัมผัสแต่ชื่อจะปรากฏได้หรือ” ท่านพระอานนท์ทูลตอบว่า “ปรากฏไม่ได้เลย พระพุทธเจ้าข้า” พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “การบัญญัตินามรูปต้องพร้อมด้วยอาการ เพศ นิमित และอุทเทส เมื่ออาการ เพศ นิमित และอุทเทสนั้น ๆ ไม่มี ผัสสะจะปรากฏ ได้หรือ” ท่านพระอานนท์ทูลตอบว่า “ปรากฏไม่ได้เลย พระพุทธเจ้าข้า” พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า “อานนท์ เพราะเหตุานั้น เหตุ ต้นเหตุ เหตุเกิด และปัจจัยแห่งผัสสะ ก็คือนามรูปนั่นเอง (ที.ม. (ไทย) 10/114/65)

ในพระสุตกล่าวถึงความสัมพันธ์ของนามรูปที่เป็นปัจจัยให้เกิดผัสสะ แล้วอธิบายผัสสะ 2 ประเภท ได้แก่ อธิวจนสัมผัส (การสัมผัสแต่ชื่อ) และปฏิขัมผัส (การสัมผัสโดยการกระทบ) จากนั้นจึงแบ่งนามรูปออกเป็นนามกายและรูปกาย แล้วอธิบายว่า หากไม่มีนามกายหรือรูปกายอย่างใดอย่างหนึ่ง การสัมผัสโดยการกระทบและสัมผัสแต่ชื่อที่พร้อมด้วยอาการ (ลักษณะ) เพศ (คุณสมบัติที่แตกต่าง) นิमित (เครื่องหมาย) อุทเทส (การอธิบาย) ของวัตถุก็จะไม่สามารถเกิดขึ้นได้

⁷ สุทัศน์ อร่ามรัตน์ และประเวศ อินทองปาน เห็นว่า คัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรคและนิทเทส เพิ่มมาในสังคายนาครั้งที่ 2 แม้เป็นคัมภีร์ขุททกนิกายแต่ไม่จัดเข้าในคัมภีร์ยุคต้น (2565, น. 46) ซึ่งเห็นไปทิศทางเดียวกันกับการแบ่งยุคคัมภีร์ของ Mizuno และ Mayeda (Mizuno, 1964, pp. 17-40; Mayeda, 2001, pp. 61-62 อ้างถึงในพระมหาพงศ์ศักดิ์ ฐานิโย, 2559, น. 7)

คัมภีร์อรรถกถาอธิบาย “นามกาย” ในที่นี้ว่าหมายถึง “กองของนาม” คือ **ชั้น 4** (จตุตถาโร ชนฺธ) ได้แก่ เวทนาชั้น ๓ สัญญาชั้น ๓ สังขารชั้น ๓ และวิญญาณชั้น ๓ โดยอธิบายอาการ เพศ นิमित อุทเทส ว่าเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละชั้น (ที.ม.อ.(ไทย) น. 143) แสดงให้เห็นว่า อรรถกถาตีความนามกายเป็นแบบตีปุริสสมาส (Tomita, 2014, p. 381)

“นามกาย” ในมหานิทานสูตรนี้ นักวิชาการตีความแตกต่างกันออกไป Tomita เห็นว่า ในที่นี้ คำว่า “นามกาย” ปรากฏพร้อมกับคำว่า “รูปกาย” ซึ่งความหมายของคำว่า กาย ในอดีตไม่ได้หมายถึง กาย แต่หมายถึง กลุ่มหรือกอง ดังนั้น รูปกายในบริบทนี้คือ “กองของรูป” ส่วนคำว่า นามกายนั้นหมายถึง “กองของชื่อ” อีกประการหนึ่ง นามกายถูกใช้คู่กับอริยฉนะ (Appellation) คำว่า “นาม” ในนามกายนั้นจึงควรหมายถึง ชื่อ (Appellation) ซึ่งไม่ได้หมายรวมไปถึงปรากฏการณ์ทางจิตของบุคคลและไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกับชั้น 5 แต่หมายถึง “กองของชื่อ” อันเป็นการตีความแบบตีปุริสสมาส (Tomita, 2014, p. 383) ถึงแม้ว่า Tomita จะตีความเป็นสมาสแบบเดียวกันกับคัมภีร์อรรถกถา แต่ความหมายไม่เหมือนกัน แต่ทว่า Wynne มีความเห็นที่แตกต่างกับ Tomita โดยเขาตีความ “นามกาย” ว่าเป็น ทวินทวสมาส หมายถึง “ชื่อและร่างกาย” (Name-and-body) (Wynne, 2007, p. 91) ส่วน Maryla Falk ตีความ “นามกาย” ในมหานิทานสูตรว่ามีความหมายเหมือนกับ “มโนมกาย” ซึ่งเป็นกายละเอียด (Subtle body) ที่อยู่ภายในกายหยาบ (Gross rūpa) (Falk, 1943, p. 109) เป็นการตีความแบบกัมมธารยสมาส

พรรณนะของนักวิชาการต่อนามกายในมหานิทานสูตรแบ่งออกเป็น 2 ฝ่ายคือ ฝ่ายหนึ่งเห็นว่า นามกาย คือ กองของชื่อ (ตีปุริสสมาส) ส่วนอีกฝ่ายมีความเห็นร่วมกันว่านามกาย คือ (ร่าง)กาย ต่างกันโดยรายละเอียด เพราะเหตุแห่งการตีความสมาสที่ต่างกัน ถ้าตีความว่าแบบทวินทวสมาส หมายถึง (ร่าง) กายปกติ แต่ถ้าตีความว่าเป็นกัมมธารยสมาสจะหมายถึงกายอันละเอียด ศัพท์ว่า นามกาย นอกจากจะปรากฏในพระสูตรนี้แล้ว ยังพบในอุปสีวมาณวกปัญหาที่มีบริบทต่างจากในมหานิทานสูตรอย่างมีนัยยะสำคัญ

3.2 อุปสีวมาณวกปัญหา

อุปสีวมาณวกปัญหา เป็นพระสูตรที่เล่าถึงปัญหาของอุปสีวมาณพ ผู้เข้าไปกราบทูลถามพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่าบุคคลผู้หลุดพ้นแล้ว ดำรงอยู่ในพรหมโลกเป็นเวลายาวนาน มีความสงบเย็นอยู่ในพรหมโลก วิญญาณของบุคคลนั้นจะสามารถจุติได้อีกหรือไม่ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสตอบโดยการอุปมาเปรียบเทียบกับไฟว่า

เปลวไฟถูกกำลังลมพัดไป ย่อมดับ กำหนดไม่ได้ ฉนั้นใด มุนีพ้นแล้วจาก

นามกาย ย่อมดับไป กำหนดไม่ได้ ฉนั้นนั้น (ขุ.ขุ. (ไทย) 25/ 1081/758)

อุปสีวมาณวกนิทเทส คัมภีร์จุฬนิทเทส (อาจถือได้ว่าเป็นอรรถกถาหนึ่งของพระสูตรนี้) อธิบายข้อความ “มุนีพ้นจากนามกาย” ว่า “มุนีจะก้าวล่วงรูปกายด้วยวิกขัมภพาทนถึงที่สุดแห่งภพได้อริยมรรค 4 ประการ จึงกำหนดรู้นามกายและรูปกาย เมื่อกำหนดรู้ได้จึงหลุดพ้นด้วยดีจากนามกาย ย่อมปรินิพพานด้วย

อนุปาติเสสนิพพานธาตุ” (ขุ.จ. (ไทย) 30/43/190) หมายความว่าบุคคลผู้หลุดพ้นแล้วจาก “นามกาย” จะไม่ต้องกลับมาเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป ในอรรถกถาสุตตนิบาตอธิบายในทำนองเดียวกับคัมภีร์จูฬนิทเทสว่า

มุนีพ้นแล้วจากนามกาย...ฉันทัน (เอว มุนี นามกายา วิมุตโต) คือ พระเสกขมุนี
อุบัติในอากิญจัญญายตนภพ พ้นจาก “รูปกาย” ในกาลก่อนตามปกติแล้วยังมรรคที่ 4
ให้เกิดขึ้นในภพนั้น จึงพ้นจาก “นามกาย” เพราะกำหนดรู้ธรรมกาย⁸ เป็นพระ
ชีนาสพผู้อุกโตภาควิมุต ย่อมเข้าถึงความตั้งอยู่ไม่ได้ กล่าวคือปรินิพพานด้วยอนุปาทา
ปรินิพพาน ย่อมไม่เข้าถึงการนับว่าเป็นกษัตริย์ เป็นต้น (ขุ.ส.อ. (ไทย) 2/513)

พระสูตรนี้ Tomita ตีความ “นามกาย” ว่าเป็นวันทวสมาส หมายถึง ชื่อและกาย (Name-and-body) ให้เหตุผลว่า ในกรณีที่นามกายไม่ได้ถูกกล่าวถึงพร้อมกับรูปกายจะมีความหมายว่า “กาย” ไม่ใช่ “กอง” หรือ “กลุ่ม” ซึ่งหมายถึง นามและกายของมุนีผู้เป็นอริยบุคคล เป็นการตีความที่แตกต่างไปจากการตีความ “นามกาย” ในมหานิทานสูตรและต่างจากในอรรถกถาที่ยกเอารูปกายเข้ามาเกี่ยวข้องกับนามกาย เช่นเดียวกับบริบทที่พบในมหานิทานสูตร เพราะเขาเห็นว่านามกายในแต่ละบริบทไม่จำเป็นต้องตีความแบบเดียวกัน (Tomita, 2014, pp. 386-388) ข้อสรุปของ Tomita ทำให้เห็นประเด็น การตีความหมายของศัพท์คำเดียวกัน เมื่อบริบทต่างกันไม่จำเป็นต้องมีความหมายเหมือนกัน

การศึกษาวิเคราะห์ “นามกาย” ในคัมภีร์ชั้นพระสูตรดั้งเดิม คือ มหานิทานสูตร (ทีฆนิกาย) กล่าวถึงนามกายที่ทำหน้าที่ของจิตในกระบวนการรับรู้หรือ “ผัสสะ” ในปฏิจจสมุปบาท ซึ่งประกอบด้วยอาการ เพศ นิमित อุทเทส ทั้งนี้ความเห็นของนักวิชาการต่อศัพท์ “นามกาย” แบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายหนึ่งตีความว่า กองของชื่อ (ตปุริสสมาส) อีกฝ่ายหนึ่งตีความนามกายว่า (ร่าง) กาย (วันทวสมาสและกัมมธารยสมาส)

ส่วนอุปสัฆมาณวกปัญหา ในสุดตนิบาตกล่าวถึงขั้นตอนการหลุดพ้นจากนามกายของ “มุนี” เท่านั้น ต่อมาคัมภีร์ที่เกิดหลังพระสูตรดั้งเดิม คืออุปสัฆมาณวกปัญหานิทเทส ในจูฬนิทเทสได้อธิบายข้อความว่า “มุนีพ้นแล้วจากนามกาย” ในอุปสัฆมาณวกปัญหาเพิ่มเติมว่า บุคคลที่เรียกว่ามุนีนั้นจะหลุดพ้นจาก “รูปกาย” ก่อนแล้วใช้อริยมรรค 4 ประการกำหนดรู้ “นามกาย” แล้วจึงหลุดพ้น ในขณะที่ Tomita เห็นว่านามกายในบริบทนี้ คือ นามและกายของมุนี ที่แตกต่างจากบุคคลทั่วไป ไม่ใช่กองของนามหรือนามชั้น 4

คัมภีร์ยุคพระสูตรดั้งเดิมยังไม่มี ความหมายที่ชัดเจน และไม่ปรากฏคำอธิบายศัพท์ว่า นามกายทั้งนี้ นักวิชาการจึงต้องพยายามตีความศัพท์นี้ ซึ่งบางกลุ่มก็เห็นด้วยกับการตีความในอรรถกถา แต่บางกลุ่มมีความเห็นที่แตกต่างออกไป ทำให้แนวทางการตีความนามกายมี 2 แบบ คือกลุ่มของนามชั้น (จิต) และกาย อันเป็นนามที่แตกต่างจากรูปกาย ประเด็นที่น่าสนใจคือทัศนะของ Tomita ที่เห็นว่า นามกายในบริบทที่แตกต่างกัน สามารถมีความหมายที่แตกต่างกันได้ ซึ่งผู้เขียนก็นำประเด็นนี้มาใช้เป็นแนวทางในการแบ่งประเภทของนามกายที่แตกต่างกันในคัมภีร์ชั้นอรรถกถา ดังจะกล่าวในรายละเอียดต่อไป

⁸ ในคัมภีร์อรรถกถาจูฬนิทเทส กล่าวว่า เพราะกำหนดรู้นามกาย (ขุ.จ.อ. (ไทย) น. 44)

4. นามกายในคัมภีร์อรรถกถา

จากการศึกษานามกายในคัมภีร์อรรถกถา ผู้เขียนพบว่าเนื้อหาที่เกี่ยวข้องได้มาจาก 2 ส่วน คือ 1) ส่วนที่อรรถกถายกคำว่า “กายะ”(กาย) ในพระสูตรมาอธิบายว่า กาย ในบริบทนี้คือนามกาย 2) ส่วนที่เป็น การอธิบายคำว่า นามกาย โดยอรรถกถาเอง โดยที่ไม่ปรากฏคำว่า “กาย” หรือ “นามกาย” ในชั้นพระสูตรใน ตำแหน่งนั้น ๆ ผลการศึกษาเบื้องต้นพบว่า บริบทที่เกี่ยวข้องกับนามกาย สามารถแบ่งได้อย่างน้อย 4 บริบท ได้แก่ นามกายที่เป็นนามชั้น ๓ นามกายของผู้ที่ได้รูปฌานและอรุณฌาน นามกายของพระอริยบุคคลและ พระอรหันต์ และนามกายของพระปัจเจกพุทธเจ้าและพระพุทธรูปเจ้า ดังจะได้อธิบายต่อไป

4.1 นามกายคือนามชั้น ๓

คัมภีร์อรรถกถามีการให้ความหมายของนามกายชัดเจนว่าหมายถึง “นามชั้น ๓” โดยอาจมีการระบุ รายละเอียด และจำนวนของนามชั้น ๓ ที่แตกต่างกันไปในแต่ละแห่งตัวอย่าง เช่น

1) **นามชั้น ๓** คัมภีร์อรรถกถา**มหานิทานสูตร**ระบุการบัญญัตินามกายที่มีได้ด้วยอาการ เพศ นิमित อุทเทสแห่งเวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาน ซึ่งเป็นองค์ประกอบในนามชั้น ๓ ดังนี้

ดูก่อนอานนท์ การบัญญัตินามกาย อันเป็นที่ประชุมของนาม (เยหิ อุทเทเสหิ นามกายสสุ นามสมุหสสุ ปญฺญชตฺติ โหติ) ย่อมมีได้ด้วยอาการ ลิงค์ อุทเทส เมื่อมี อุทเทสว่า เวทนาย่อมมีในอาการ ลิงค์ และนิमित ที่เสวยเวทนา เมื่อมีอุทเทสแห่ง สัญญา...สังขาร...วิญญาน... (ที.ม.อ. (ไทย) น. 143)

อรรถกถาได้อธิบายนามกายที่เกี่ยวข้องกับ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาน ทำให้ผู้แปลพระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทยตีความว่านามกายในบริบทนี้ คือ นามชั้น ๓ (ที.ม. (ไทย) 10/114/65)

2) **นามชั้น ๓** ใน**ปฐมจตุกกนิทเทส ปฏิสัมภิตามรรค** ที่ถือว่าเป็นคัมภีร์ที่เกิดหลังยุคพระสูตร ดั้งเดิมได้กล่าวถึง “กาย” ว่าสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ นามกายและรูปกาย แล้วอธิบายความหมาย ของนามกายและรูปกายว่า

กายมี 2 อย่าง คือนามกายและรูปกาย นามกาย เป็นอย่างไร คือ เวทนา สัญญา เจตนา ผัสสะ มนสิการ นาม นามกาย และสิ่งที่เรียกว่า จิตตสังขาร ชื่อว่า “นามกาย” ส่วน “รูปกาย” คือ มหาภูตรูป 4 รูปที่อาศัยมหาภูตรูป 4 ลมหายใจเข้า ลมหายใจออก นิमितและสิ่งที่เนื่องกันเรียกว่า กายสังขาร ชื่อว่า รูปกาย (ช.ป. (ไทย) 31/170/265)

อรรถกถาได้อธิบายนามกายว่า หมายถึงนามชั้น ๓ ได้แก่ เวทนา สัญญา จิตตสังขาร (สังขาร) รวมไปถึงเจตนา ผัสสะ มนสิการ นาม นามกาย ซึ่งต่างก็สื่อความไปถึงกลุ่มของจิตและเจตสิก ตรงกับการอธิบาย จิตตสังขาร ในคัมภีร์อรรถกถา**อานาปานกถา** ว่าสัญญาและเวทนาเป็น “จิตตสังขาร” ซึ่งจิตตสังขารนี้เองเป็นส่วนหนึ่งของ “นามกาย” ความว่า

คำว่า สิ่งที่เรียกว่าจิตตสังขาร (เย จ วุจจนติ จิตตสังขารา) ท่านกล่าวอย่างนี้ว่า
สัญญาและเวทนาเป็นเจตสิก ธรรมเหล่านี้เนื่องด้วยจิต เป็นจิตตสังขาร
ท่านสงเคราะห์ด้วยนามกายในที่นี้ (ช.ป.อ. (ไทย) น. 173-174)

ฉะนั้นนามกาย คือ จิตตสังขาร (สังขาร) ที่เกี่ยวเนื่องกับสัญญาและเวทนาอันเป็นเจตสิกเป็น
หลักฐานที่สนับสนุนการตีความนามกายของอรรถกถาว่า หมายถึงนามชั้น 3 นอกจากนี้ในคัมภีร์
อรรถกถาอรรถกถาสุตตนิเทศ อธิบายความความหลับ ความเกียจคร้าน ความย่อท้อ เหตุเกิดจากความที่
“กาย” เป็นไข ซึ่งกายในบริบทนี้ถูกอธิบายว่า คือ “นามกาย”

คำว่า ความที่กายไม่คล่องแคล่ว (กายสส อกลยตา) คือ ความที่นามกาย
อันกล่าวคือ **ชั้น 3** เป็นไข เพราะความไขท่านเรียกว่า อกลลโก (เป็นโรค) (ช.ม.อ.
(ไทย) น. 558)

นามกายในบริบทนี้ให้ความหมายที่ชัดเจนว่า นามกาย คือ นามชั้น 3 เพียงแต่ไม่กล่าวว่า นามชั้น
3 คืออะไรบ้าง ซึ่งให้เห็นว่านามกายเป็นเหตุให้เกิดความหลับ ความเกียจคร้าน และความย่อท้อ

คัมภีร์ที่เกิดหลังคัมภีร์ยุคต้น คือ ปฐมจตุกกนิเทศ (ปฏิสัมภิตามรรค) เริ่มปรากฏคำอธิบายคำว่า
“นามกาย” ว่าเป็น เวทนา สัญญา เจตนา ผัสสะ มนสิการ นาม นามกาย และสิ่งที่เรียกว่าจิตตสังขาร แสดงให้
เห็นว่าคัมภีร์ในยุคนี้เริ่มมีตีความศัพท์ว่า “กาย” ในนามกายว่าหมายถึง กองหรือกลุ่มของเจตสิก ไม่ใช่หมายถึง
“(ร่าง)กาย” เมื่อศึกษาในคัมภีร์อรรถกถาจากเนื้อความหลายแห่งทำให้เห็นว่ามีการตีความ “นามกาย” ว่าเป็น
“นามชั้น” อย่างชัดเจน อาจหมายถึง นามชั้น 4 หรือนามชั้น 3 ซึ่งในหัวข้อ 4.1 นี้ดูเหมือนว่ายังไม่ได้รับ
เจาะจงว่าเป็นนามกายของภุมิใด ซึ่งหากดูรายละเอียดในหัวข้อถัด ๆ ไปที่กล่าวถึงนามกายที่เกี่ยวข้องกับรูป
ภุมิ อรูปภุมิ และโลกุตตรภุมิ อาจทำให้เราสามารถตีความนามกายที่แปลว่า นามชั้น ในที่นี้อาจไม่ได้จำกัดอยู่
เพียงในภุมิเท่านั้น

4.2 นามกายของผู้ที่ได้รับปณานและอรุปณาน

1) **นามกายของผู้ได้รับปณาน** หลายแห่งในพระไตรปิฎกกล่าวถึงพระโยคาวจรผู้บรรลุดัตถิยามแล้ว
“เสวยสุขด้วยกาย” (สุขญจ กายเณน ปฏิสเวเตติ)⁹ ซึ่ง “กาย” ในที่นี้ คัมภีร์อรรถกถาใช้คำว่า “นามกาย”
มาแทนที่กลายเป็น “เสวยสุขด้วยนามกาย” เช่น ใน**สุตมยญาณนิเทศที่ 1** (ช.ป. (ไทย) 31/36 /56) และ
อธิบายเพิ่มเติมว่า สุขที่เป็นฐานในการเสวยตติยยานนั้นเป็น “สุขสัมปยุตด้วยนามกาย” (สุขิ ยํ วา ตํ นาม
กายสมปยุตตํ) ดังข้อความตอนหนึ่งว่า

บัดนี้ พึงทราบวินิจฉัยในคำว่า **และเสวยสุขด้วยกาย** (สุขญจ กายเณน ปฏิสเวเต
ติ) ดังต่อไปนี้ พระโยคาวจรผู้พร้อมด้วยตติยยานย่อมไม่มีการคำนึงถึงการเสวย

⁹ ปรากฏข้อความเดียวกันนี้หลายแห่งทั้งในพระวินัย พระสูตร และพระอภิธรรม เช่น ในทิวรรุธัมมนิพพานวาทะ 15 (ที.สี.
(ไทย) 9/97/38), ในสุตมยญาณนิเทศที่ 1 (ช.ป. (ไทย) 31/36/56), ในสุตตันตภาษาขณีย์ (อภิ.วิ. (ไทย) 35/508/386) เป็นต้น

สุข แม้ก็จริงอยู่ แม้เมื่อเป็นอย่างนี้ เพราะสุขของพระโยคาวจรนั้น สัมปยุตด้วยนามกาย อีกประการหนึ่ง เพราะรูปกาย (รูปกายโย) ของพระโยคาวจรนั้น **ถูกรูปอันประณีตยิ่ง** (อติปณีเตน รูปเณ) ซึ่งมีสุขอันสัมปยุตด้วยนามกายนั้นเป็นสมมุทธฐานล้มผัสแล้ว เพราะได้ล้มผัสแล้ว แม้ออกจากฌานก็พึงเสวยสุขได้... (ช.ป.อ. (ไทย) น. 261)

คัมภีร์อภิธรรมอธิบายการเสวยสุขด้วย “กาย” ว่า กายในที่นี้ประกอบด้วยสัญญาชั้น สังขารชั้น และวิญญาณชั้น (อภิ.วิ. (ไทย) 35/587/407) แล้วอรรถกถาอภิธรรมตีความ “กาย” ในข้อความเดียวกันกับข้างต้นว่าเป็น “นามกาย” (อภิ.สง.อ. (ไทย) น. 391)

อย่างไรก็ตาม สัญญาชั้น สังขารชั้น และวิญญาณชั้นหรือนามชั้นในที่นี้ ต่างจากนามชั้นในข้อ 4.1 ซึ่งเป็นนามชั้นของมนุษย์ปุถุชนโดยทั่วไปที่ยังไม่มีคุณพิเศษใด ๆ เนื่องจากนามชั้นที่ถูกกล่าวถึงนี้เกิดขึ้นในขณะที่พระโยคาวจรเข้าถึงตติยฌาน ในที่มีประเด็นที่น่าสนใจ คือ เนื้อหามีการกล่าวถึงรูป 2 ประเภทที่แตกต่างกัน โดยรูปที่ 1 เป็น “รูปกาย” ของผู้ปฏิบัติ (รูปกายโย) ส่วนอีกรูปหนึ่งคือ “รูปอันประณีตยิ่ง” (อติปณีเตน รูปเณ) ที่มีอยู่ในเวลาเดียวกัน ซึ่งรูปส่วนที่มีความเกี่ยวข้องกับนามกายในที่นี้ คือรูปที่ประณีตยิ่ง ไม่ใช่รูปกายของผู้ปฏิบัติ

หลักฐานอีกชั้นที่สนับสนุนข้อสันนิษฐานว่า 1) รูปอันประณีตต่างจากรูปกาย 2) นามกายมีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับรูปอันประณีตยิ่ง คือข้อความใน **วิสุทธิมรรคมหาฎีกา** ความว่า

ก็ชื่อว่าความแผ่ไปนี้ได้แก่ ความงอกงามแห่งนามกายที่เกิดร่วมกันโดยปัจจัยมี ฌานเป็นต้น ด้วยสามารถแห่งปิติและสุขที่ดีล้ำยิ่ง เพราะความที่พระโยคีได้อบรมฌานไว้ดีแล้ว และได้แก่ภาวะที่รูปกาย **อันรูปที่ประณีตที่มีนามกายนั้นเป็นสมมุทธฐาน ได้แผ่ไปรอบแล้ว** (วิสุทธิ. ฎีกา (ไทย) 3/253-254)

กล่าวได้ว่า “นามกาย” ประเภทนี้เกิดขึ้นด้วยปัจจัย คือ ฌาน หมายความว่า นามกายที่เกี่ยวข้องกับตติยฌานนี้ เกิดขึ้นในขณะที่พระโยคาวจรเข้าถึงตติยฌาน หรืออาจหมายถึงเดิมมีนามกายอยู่แล้ว แต่จะปรากฏ (active) ขึ้นได้ก็ต่อเมื่อบุคคลนั้นเข้าถึงตติยฌานแล้ว

2) **นามกายของผู้ได้รูปฌาน ในอากังขะยสุตตร** กล่าวถึงการกระทำศีลให้บริบูรณ์ของบุคคลผู้บรรลุฌาน ตั้งแต่รูปฌานถึงพระอรหันต์ ซึ่งในพระสุตตรนี้ใช้ “กาย” ที่เป็นเครื่องมือในขั้นตอนของการเปลี่ยนผ่านจากรูปฌานไปเป็นอรุณฌานไว้ว่า “หากภิกษุพึงหวังว่า ‘เราพึงบรรลุวิโมกข์ที่สงบ เป็น อรุณฌาน เพราะ **ก้าวล่วงรูปาวจรมานด้วยนามกาย**¹⁰ (กาเยน พุสิตวา) ภิกษุนั้นพึงทำศีลให้ บริบูรณ์ ฯลฯ เพิ่มพูนเรื่อนว่าง” (ม.ม. (ไทย) 12/66/58)

คัมภีร์อรรถกถาอธิบายข้อความ “กาเยน พุสิตวา” ว่าหมายถึง “ถูกต้องคือถึงแล้วด้วยนามกาย” และอรรถกถายังตีความว่า การบรรลุอรุณฌานทำได้ด้วยนามกาย (ม.ม.อ. (ไทย) น. 251) จึงมีข้อสังเกตว่า

¹⁰ เป็นการแปลมาจากศัพท์บาลี “กาเยน” ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นการแปลตามนัยของคัมภีร์อรรถกถา

ในขั้นตอนของการบรรลุตียุขมีการเสวยสุขด้วยนามกาย แสดงให้เห็นว่า มีนามกายที่เกิดขึ้นอยู่ก่อนแล้วในขั้นของรูปฌาน มีความเป็นไปได้ว่านามกายที่ใช้ “ก้าวล่วงรูปฌาน” ไปสู่รูปฌานนี้เป็นนามกายเดียวกันที่เกิดขึ้นก่อนหน้า หรือเป็นนามกายที่มีความเกี่ยวเนื่องกัน สรุปได้ว่า นามกายในบริบทนี้ถูกใช้เป็น “เครื่องมือ” ในการบรรลุรูปฌาน ต่างจากนามกายที่ปรากฏก่อนหน้าในรูปฌานที่มีคุณสมบัติในการ “เสวยสุข” ที่เกิดจากการบรรลุตียุข

4.3 นามกายของพระอริยบุคคลและพระอรหันต์

1) นามกายที่เป็นเครื่องมือในการเข้าถึงธรรม ในกามเสฐตรกล่าวถึงบุคคล 2 ประเภท ที่เข้าถึงธรรมขั้นต่าง ๆ ด้วยกาย ได้แก่ กายสักขีบุคคล และอุภโตภาควิมุตบุคคล เป็นบุคคลที่เข้าถึงธรรมตั้งแต่รูปฌาน อรูปฌาน ถึงสัญญาเวทิตินิโรธ จนกระทั่งทำอาสวะทั้งหลายให้สิ้นไปเพราะเห็นด้วยปัญญา ดังนี้

ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้สังัดจากกาม ฯลฯ บรรลุปฐมฌานและอายตนะคือปฐมฌานนั้นมีอยู่โดยประการใด ๆ เธอสัมผัสอายตนะคือปฐมฌานนั้นด้วยกาย (กาเยน) โดยประการนั้น ๆ อยู่ และเธอรู้ชัดอายตนะ คือ ปฐมฌานนั้นด้วยปัญญา ... เพราะล่วงแนวสัญญาาสัญญาตณมาน โดยประการทั้งปวง บรรลุสัญญาเวทิตินิโรธ อยู่ อาสวะทั้งหลายของเธอหมดสิ้นแล้วเพราะเห็นด้วยปัญญา อายตนะ คือ สัญญาเวทิตินิโรธนั้นมีอยู่ด้วยอาการใด ๆ เธอสัมผัสอายตนะ คือ สัญญาเวทิตินิโรธด้วยกาย (กาเยน) โดยประการนั้น ๆ อยู่ และเธอรู้ชัดอายตนะ คือ สัญญาเวทิตินิโรธนั้นด้วยปัญญา... (อง.นวก. (ไทย) 23/ 43/538 – 539)

คัมภีร์อรรถกถาได้อธิบาย “กาย” ที่กายสักขีบุคคลและอุภโตภาควิมุตบุคคลใช้เข้าถึงดำรงอยู่ในธรรมขั้นต่าง ๆ ว่าหมายถึง “นามกาย” ที่เกิดพร้อมสมาบัติขั้นนั้น ๆ (สมาบัติ สหชาตนามกาเยน มุสิตวา วิหริติ) (อง.นวก.อ. (ไทย) น. 438) ศัพท์ว่า “อุภโตภาควิมุต” ในสูตรนี้ อรรถกถาอธิบายว่า หมายถึง “ผู้พ้นแล้วจากกิเลสอันเป็นข้าศึกแห่งสมณะและวิปัสสนาโดยส่วนทั้งสองในที่สุด ชื่อว่าอุภโตภาควิมุต เพราะพ้นจากรูปกายด้วยสมาบัติ จากนามกายด้วยอริยมรรคเท่านั้น” (อง.นวก.อ. (ไทย) น. 438 - 439) คัมภีร์อรรถกถาอีกที่หนึ่ง อธิบายอุภโตภาควิมุตเพิ่มว่า บุคคลนั้นออกจากสมาบัติหนึ่ง ๆ ในบรรดาอรูปสมาบัติ 4 ประการ แล้วพิจารณาสังขารทั้งหลายบรรลุอรหัตตผล (ที.ปา.อ. (ไทย) น. 116) ทำให้ทราบว่า อุภโตภาควิมุต คือ พระอรหันต์นั่นเอง

ส่วน “กายสักขี” อรรถกถาขยายความว่า พระอริยบุคคลผู้บรรลุโสดาปัตติผลขึ้นไปจนถึงท่านผู้ดำรงอยู่อรหัตตผล ได้สัมผัสวิโมกข์ 8 ด้วยกาย และอาสวะบางอย่างสิ้นไป (ที.ปา.อ. (ไทย) น. 117) นอกจากนี้ อรรถกถาอธิบายกายสักขีว่า หมายถึงบุคคลที่สัมผัสผลจากฌานแล้วกระทำนิโรธ คือ พระนิพพานให้แจ้งในภายหลัง (อภิ.ปญจ.อ. (ไทย) น. 62)

จากการอธิบายความหมายของอรรถกถาทำให้ทราบว่า กายสักขี หมายถึงพระอริยบุคคลตั้งแต่โสดาบันขึ้นไปจนถึงระดับของพระอรหันต์ และอุภโตภาควิมุต หมายถึงพระอรหันต์ บุคคลทั้งสองประเภทนี้ใช้นามกายเป็น “เครื่องมือ” ในการเข้าถึงธรรมตามลำดับ นอกจากนี้ยังใช้เป็น “เครื่องมือ” ในการสัมผัสวิโมกข์

8 ดังนั้น นามกายที่พบในบริบทนี้จึงน่าจะแตกต่างจากนามชั้นฐ รูปฌาน อรูปฌาน ในแง่ของความละเอียด ความประณีต หรือความบริสุทธิ์อยู่ในระดับโลกุตตรธรรม

2) นามกายของพระอรหันต์ ในคาถาธรรมบท เรื่องพระเอกุทานเถระ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสยกย่อง “ผู้ทรงธรรม” ไม่ใช่เพียงเพราะเรียนมาก ทรงจำได้มาก กล่าวธรรมได้มาก แต่คือผู้ที่เห็นธรรมด้วยกาย (ธัมม กายเนน ปสฺสตี) และเป็นผู้ไม่ประมาท แม้จะฟังธรรมมาน้อยก็ตามความว่า

บุคคลไม่ชื่อว่าผู้ทรงธรรมเพียงเพราะพูดมาก ส่วนผู้ใดได้สดับตรับฟังธรรมน้อย แต่ (พิจารณา) เห็นธรรมด้วยกาย (กายเนน ปสฺสตี) ทั้งไม่ประมาทธรรมนั้น ผู้นั้นชื่อว่า ผู้ทรงธรรม (ขุ.ธ. (ไทย) 25/259/113)

เรื่องราวในคัมภีร์อรรถกถากล่าวถึงพระเอกุทานผู้เป็นพระอรหันต์ ข้าของเพียงอุทานเดียว ได้รับเสียงสาธุการจากเทวดา ต่างจากพระเถระผู้ทรงพระไตรปิฎกที่แสดงธรรมมาก แต่ไม่ได้รับเสียงสาธุการจากเทวดา เป็นเหตุให้เหล่าภิกษุพากันติเตียนเทวดา ความทราบถึงพระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์จึงตรัสถาภา ข้างต้น เพื่อแก้ต่างแทนพระเอกุทาน คาถานี้คัมภีร์อรรถกถาอธิบาย “กาย” ว่าหมายถึง นามกายที่ใช้เป็นเครื่องมือในการเห็นสังขธรรม 4 ประการ มีทุกข เป็นต้น (ขุ.ธ.อ. (ไทย) 2/356-358)

นามกายในบริบทนี้มีความเกี่ยวข้องกับ “ผู้ทรงธรรม” คือบุคคลที่ชื่อว่าผู้ทรงธรรมที่แท้จริงนั้น จะต้องเห็นธรรมด้วย “นามกาย” แสดงให้เห็นว่า การเห็นธรรมด้วยนามกายสามารถจัดเป็นคุณสมบัติหนึ่งของพระอรหันต์ได้อีกด้วย ซึ่งสอดคล้องกับนามกายที่มีในขณะเป็นพระอริยบุคคลที่ใช้นามกายเป็นเครื่องมือในการบรรลุธรรม คือ อริยสัง 4 เป็นพระอรหันต์ แม้เป็นพระอรหันต์แล้วยังคงใช้ “นามกาย” ในการ “เห็นธรรม” นั้นอยู่ ประเด็นที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งนามกายในแห่งอื่นมักจะใช้คำว่า “ถูกต้อง” (มุสิตฺวา) ธรรมด้วยนามกาย หรือเข้าถึงธรรมด้วยนามกาย ส่วนบริบทนี้ใช้คำว่า “เห็น”¹¹ (ปสฺสตี) ธรรมด้วยนามกาย

ในคาถาธรรมบท เรื่องพระมหากัปปินเถระ พระมหากัปปินะเที่ยวเปล่งอุทานว่า “สุขหนอ สุขหนอ” ภายหลังจากที่ได้บรรลุพระอรหัต พร้อมด้วยปฏิสัมภิทาทั้งหลาย เป็นเหตุให้เหล่าภิกษุกล่าวหาว่าพระมหากัปปินะกล่าวเช่นนี้เพราะปรารถนาสุขในกามและราชสมบัติ เมื่อเรื่องราวนี้ทราบถึงพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระพุทธองค์จึงได้ตรัสคาถานี้ว่า

¹¹ เมื่อศึกษาคัมภีร์คู่ขนาน (Parallel) ของคาถาเดียวกันนี้กลับไม่พบการใช้ศัพท์ที่มาจาก ทิส ธาตุ (dis) ที่แปลว่า เห็น แต่พบการใช้ศัพท์ที่มาจาก ผสฺส ธาตุ (phassa) ในภาษาบาลี หรือ สปฺรฺส ธาตุ (sprs) ในภาษาสันสกฤต แปลว่า ถูกต้อง ได้แก่ 1) ปตน 32 [2.19] อปรมาท ใช้ กายเนน ผสฺสเย (kāyena phassaye) 2) คานธารี 114 [7.5] อปรมาท ใช้ กเณน ผษฺยิ (kaeṇa phaṣai) 3) อุทานวรรค 4.21 อปรมาท ใช้ กายเนน ไว สปฺรฺสฺเตต (kāyena vai spr̥ṣet) (Ānandajoti Bhikkhu, 2020, p. 170)

บุคคลผู้เฝ้าบิณฑบาตในธรรม มีใจผ่องใส ย่อมอยู่เป็นสุข บัณฑิตย่อมยินดีในธรรมที่
พระอริยเจ้าประกาศแล้วทุกเมื่อ (ขุ.ธ. (ไทย) 25/79/52)

อรรถกถาอธิบาย “เฝ้าบิณฑบาตในธรรม (ธมมปิตติ)” ว่าหมายถึงผู้ดื่มธรรม ธรรมที่พระมหากษัตริย์เข้าถึง
ด้วย “นามกาย” คือ โลกุตตรธรรม 9 อย่าง (ขุ.ธ.อ. (ไทย) 1/529-530) นั้นหมายความว่า หลังจากที่
พระมหากษัตริย์บรรลอรหัตต์ ก็ย่อมดื่มธรรมได้รับความสุขจากการเข้าถึงธรรมนั้น เป็นสิ่งที่ยืนยันว่า
“นามกาย” ในบริบทนี้เป็นนามกายของพระอรหันต์

ทั้ง 2 คาถาธรรมบทที่ยกมานั้น ทำให้เห็นบริบทของ “นามกาย” ที่เกี่ยวข้องกับ “ผู้ทรงธรรม” และ
“ผู้ดื่มธรรม” ของพระอรหันต์ โดยคุณสมบัติทั้ง 2 ประการนี้เกิดขึ้นหลังจากที่ “เห็นธรรม” คืออริยสัจ 4
ประการหรือ “บรรลอรหัตต์” คือ โลกุตตรธรรม 9 ประการ ด้วยนามกาย

4.4 นามกายของพระปัจเจกพุทธเจ้าและพระพุทธเจ้า

1) นามกายของพระปัจเจกพุทธเจ้า ในโศณกชาดก ความตอนหนึ่งกล่าวถึงพระราชาเสด็จ
สนทนากับพระโศณกปัจเจกพุทธเจ้า ความว่า “ภิกษุนี้เป็นคนเฉลียวใจหนอ (กปณ) ศีรษะโล้น ครองผ้าสังฆาฏิ
ไม่มีมารดา ไม่มีบิดา นั่งเข้ามาอยู่ที่โคนต้นไม้” พระโศณกได้ฟังพระดำรัสแล้ว จึงได้ทูลว่า

ขอถวายพระพรมหาบพิตร บุคคลผู้สัมผัสธรรมด้วยกาย (กาเยน) ไม่จัดว่าเป็น
คนเฉลียวใจ บุคคลใดในโลกนี้รังเกียจธรรม ประพฤติตามอธรรม บุคคลนั้นจัดว่าเป็นคน
เฉลียวใจ เป็นคนชั่วมีบาปติดไปในเบื้องหน้า (ขุ.ชา.อฎฐก. (ไทย) 28/9-10/36)

จากบริบททำให้เห็นว่า พระราชาเห็นว่า พระโศณกเป็นคนจนหรือคนเฉลียวใจ แต่พระโศณกเห็นว่า
ตัวท่านไม่ใช่ผู้ที่เฉลียวใจ เพราะท่านเข้าถึงธรรมด้วย “กาย” (ธมมํ กาเยน ผสฺสย) ส่วนผู้ที่เฉลียวใจที่แท้จริงคือผู้
ไม่ประพฤติธรรม

“กาย” ในบริบทนี้ คัมภีร์อรรถกถาได้อธิบายว่าเป็น “นามกาย” ที่เป็นเครื่องมือในการเข้าถึง
อริยมรรค (ขุ.ชา.อฎฐก.อ. (ไทย) 8/98) ซึ่งอริยมรรค อาจหมายถึงอริยมรรคของอริยบุคคลทั่ว ๆ ไป แต่ทว่าใน
บริบทนี้ยังรวมถึงอริยมรรคของพระปัจเจกพุทธเจ้าไว้ด้วย เพราะพระโศณกปัจเจกพุทธเจ้าต้องการแก้ต่างว่า
ตนเองไม่ใช่คนเฉลียวใจ ดังนั้น ตามคัมภีร์อรรถกถาความหมายของบริบทนี้หมายถึง “นามกาย” ที่มี
ความเกี่ยวข้องกับพระปัจเจกพุทธเจ้า

2) นามกายของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในธาดุสสุต เป็นพระสูตรที่กล่าวถึงคุณสมบัติของ
พระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า 1) เป็นผู้ละจากรูปธาตุและอรูปรธาตุเข้าถึงความดับ (นิโรธ) 2) เป็นผู้ละจากความตาย
(มัจจุ) ได้แล้ว 3) เป็นผู้ที่เข้าถึงอมตธาตุที่ปราศจากกิเลสทั้งปวง (อุปติ) ได้ด้วย “กาย” มีคาถาประพันธ์ว่า

ชนเหล่าใดกำหนดรู้รูปธาตุแล้ว ไม่ดำรงอยู่ในอรูปรธาตุ น้อมไปในนิโรธ ชน
เหล่านั้นเป็นผู้ละมัจจุเสียได้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้หาอาสวะมิได้ ถูกต้องอมตธาตุ

อันหาอุปถัมภ์ได้ด้วยนามกาย¹² (กาเยน) แล้วกระทำให้แจ้งซึ่งการสละคืนอุปถัมภ์ ย่อมแสดงบท (พระนิพพาน) อันไม่มีความโศก ปราศจากอริสรี ๆ (ขุ.อิติ. (ไทย) 25/51/404)

“กาย” ในบริบทนี้คัมภีร์อรรถกถาอธิบายว่าหมายถึง “นามกาย” หรือหมายถึง “มรรคและผลทั้งหลาย” เป็นหลักฐานที่ชัดเจนว่าอรรถกถาตีความนามกายในบริบทนี้ว่า เป็นทั้งเครื่องมือ (มรรค) ในการบรรลุอมตธาตุ (นิพพานสส ทิ มคฺคณฺหาณน สจฺฉิกิริยา) ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และเป็นทั้งสภาวะที่พระองค์ใช้ในการเข้าผลสมาบัติ (ผล) ตามกาลที่สมควร เพื่อทำอมตธาตุให้ประจักษ์หลังจากดับจากกิเลสทั้งหลายแล้ว (กาลน กาลํ ผลสมาปัตติสมาปชฺชนน อตตปจฺจกฺขํ กตฺวา) (ขุ.อิติ.อ. (ไทย) น. 267)

ในเอกบุคคลวรรค กล่าวถึง พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นบุคคลผู้เดียวที่มีอาภรณ์สัตว์จำพวกใดเสมอได้ มีแต่เพียงพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์ด้วยกันเท่านั้นที่มีความเสมอกันโดย “พระคุณ คือ รูปร่าง และพระคุณคือ นามกาย” (อง.เอกก.อ. (ไทย) 1/113) กล่าวคือ นอกจากพระพุทธองค์มีรูปร่างเสมอกันด้วยลักษณะมหาบุรุษ 32 ประการแล้ว บริบทนี้แสดงให้เห็นว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์มีนามกายที่เหมือน ๆ กันอีกด้วย

ในโสนสูตร พระโสนโกฏิกัณณะเมื่ออุปสมบทแล้วในสำนักของพระมหากัจจายนะผู้เป็นอุปัชฌาย์ยังไม่เคยได้ฟังธรรมเฉพาะพระพักต์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพียงแต่ได้ยินมาว่า พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นพระองค์ “เป็นเช่นนี้ ๆ” ถ้าพระอุปัชฌาย์อนุญาต พระโสนโกฏิกัณณะจะเดินทางไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า (ขุ.อุ. (ไทย) 25/46/271) คัมภีร์อรรถกถาได้อธิบายคำว่า “เป็นเช่นนี้ ๆ” คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประกอบด้วย “นามกาย” สมบัติ และรูปร่างสมบัติเห็นปานนี้ และประกอบด้วยธรรมกายสมบัติเห็นปานนี้ (ขุ.อุ.อ. (ไทย) น. 381)

จาก 3 พระสูตรที่กล่าวมาข้างต้นเป็นที่ชัดเจนว่า แม้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วยังคงประกอบด้วย “นามกาย” อยู่อีกทั้งยังใช้ “นามกาย” เป็นเครื่องมือในการสัมผัสอมตธาตุ ทั้งนี้ เอกบุคคลวรรค และโสนสูตร เป็นหลักฐานที่ยืนยันถึงคุณสมบัติพื้นฐานของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์ว่าทรงประกอบด้วย “นามกาย” สมบัติ

เมื่อวิเคราะห์จากบริบทในคัมภีร์อรรถกถา สามารถแบ่งบริบท “นามกาย” ได้อย่างน้อย 4 บริบท คือ 1) นามกาย คือ นามชั้น 2) นามกายของผู้ที่ได้รูปฌานและอรุฌาน 3) นามกายของ พระอริยบุคคลและพระอรหันต์ 4) นามกายของพระปัจเจกพุทธเจ้าและพระพุทธเจ้า ประเด็นที่น่าสนใจคือ บริบทที่ 1 ปราภฏพตีความศัพท์ว่า กาย ในนามกายว่าหมายถึง กอ ในทำนองเดียวกันกับคัมภีร์เกิดหลังยุคพระสูตรดั้งเดิม แต่สิ่งที่น่าสนใจ คือ บริบท 2- 4 เป็นบริบทที่กล่าวถึง “(ร่าง) กาย” แล้ว อรรถกถาตีความว่าหมายถึง นามกายชี้ให้เห็นศัพท์บาลี กายะ ไม่ได้หมายถึง “กอง” แต่หมายถึง “กาย” อีกประเภทหนึ่งของฉานลาภีบุคคลและอริยบุคคล

¹² เป็นการแปลมาจากศัพท์บาลี “กาเยน” ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นการแปลตามนัยของคัมภีร์อรรถกถา

หลักฐานที่อาจช่วยสนับสนุนว่า นามกายอาจหมายถึงกายประเภทหนึ่งที่เกิดจากการปฏิบัติสมาธิคือ ในปิงคิยามาณวกปัญหากล่าวถึงพระปิงคิยะที่สนทนากับพราหมณ์พาวรีผู้เป็นอาจารย์เก่ากล่าวว่า

ท่านพราหมณ์ อาตมภาพไม่ประมาททั้งกลางคืนและกลางวัน เห็น พระโคตม
พุทธเจ้าพระองค์นั้นด้วยใจเหมือนเห็นด้วยตา อาตมภาพนอนบ้น้อมพระองค์อยู่ตลอด
ราตรี อาตมภาพเข้าใจความไม่อยู่ปราศจากพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น (ขุ.สุ. (ไทย)
25/1149/778)

พระปิงคิยะได้กล่าวข้อความนี้กับพราหมณ์พาวรีหลังจากที่ได้ตั้งอยู่ในอนาคามีผล (ขุ.สุ.อ. (ไทย)
2/528) ซึ่งการเห็นพระโคตมพุทธเจ้า คงไม่ใช่พระพุทธรูปที่เป็นบุคคลทางประวัติศาสตร์ แต่ควร
เป็นพระพุทธรูปที่ “เห็น” อยู่ในสมาธิ เป็นวิธีการภาวนาแบบพุทธานุสติ คือ การตรึงระลึกถึงพระพุทธรูป
(เมธี พิทักษ์ธีระธรรม, 2558, น. 218-233) ดังนั้นพระสูตรนี้อาจถูกตีความได้ว่า พระปิงคิยะผู้เป็นอนาคามี
บุคคลเห็นพระโคตมพุทธเจ้าด้วยใจ ซึ่งอาจนำไปสู่ข้อสรุปว่า นามกาย คือ กายประเภทหนึ่งที่เป็นผลจาก
การปฏิบัติสมาธิ

จากการศึกษาบริบทของนามกายในคัมภีร์ชั้นพระสูตรและชั้นอรรถกถา อาจสามารถจำแนก
นามกายตามลำดับภพภูมิ และการบรรลุนิพพานชั้นต่าง ๆ ได้ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 จำนวนความหมายที่แตกต่างของนามกายในระดับชั้นต่าง ๆ ตั้งแต่ชั้นพระสูตรถึงอรรถกถา							
ชื่อ	กุ่มิ	ชื่อ	นามกาย		ความหมายที่เป็นไปได้ของนามกาย		หลักฐานสนับสนุน
			พระสูตร	อรรถกถา	นามขันธ์	กาย	
3.1	ไม่เจาะจงกุ่มิ	มทานิทานสูตร	การบัญญัตินามกายต้องพร้อมด้วย อากาศ เพศ นิमित และอุทเทส				
3.2	รูปกุ่มิขึ้นไป	อุปลิวณกบญุททา	มนี้พินแล้วจากนามกาย ย่อมดับไป				
4.1	ไม่เจาะจงกุ่มิ	อรรถกถามทานิทานสูตร	การบัญญัตินามกายต้องพร้อมด้วย อากาศ เพศ นิमित และอุทเทส	การบัญญัตินามกาย (เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ)	✓		ขันธ์ที่เป็นนามในขันธ์ 5 (จิต เจตสิก)
		ปฐมจตุกกนิทเทส	นามกาย คือ เวทนา สัญญา เจตนา ศัสสะ มนสิการ นาม นามกาย และสิ่งที่เรียกว่า จิตตสังขาร	นามกาย คือ นามขันธ์ 3 ได้แก่ เวทนา สัญญา จิตตสังขาร	✓		ขันธ์ที่เป็นนามในขันธ์ 5 (จิต เจตสิก)
4.2	รูปกุ่มิ	สุตมยญาณนิทเทสที่ 1	เสวยสุขด้วยกาย	กาย ในบริบทนี้คือนามกาย		✓	รูปอันประณีตยิ่ง
		อากังขยยสูตร	ก้าวลวงรูปาจรณานด้วยกาย	กาย ในบริบทนี้คือนามกาย			
4.3	โลกุตตรกุ่มิ	กามเทสสูตร	เธอสมผัสอายตนะคือ สัญญาเวทยิตนิโรธด้วยกาย	กาย ในบริบทนี้คือนามกาย		✓	พระอริยบุคคลเห็น
		เรื่องพระเอกาทาน	เห็นธรรมด้วยกาย	กาย ในบริบทนี้คือนามกาย		✓	พระโคตมพุทธเจ้า
4.4	โลกุตตรกุ่มิ	โสณชากคก	สัมผัสธรรมด้วยกาย	กาย ในบริบทนี้คือนามกาย		✓	ด้วยใจเหมือนเห็นด้วยตา (ปัจฉิมยามฉกปัญททา)
		ชาตสูตร	ถูกต้องอมตธาตุด้วยกาย	กาย ในบริบทนี้คือนามกาย		✓	

กล่าวโดยสรุป นามกายที่พบในพระสูตรที่มีบริบทที่แตกต่างกันอาจตีความต่างกันได้ ซึ่งเมื่อดูหลักฐานในชั้นอรรถกถาที่อธิบายนามกายว่าหมายถึงนามขันธ์ (กลุ่มของจิต-เจตสิก) รวมถึงการพยายามตีความคำว่า กายในชั้นพระสูตรว่าเป็น นามกาย อาจทำให้สามารถแยกความหมายของนามกายได้ 2 แบบ

ตามบริบทที่แตกต่างกัน โดยบริบทแรกหมายถึงนามชั้นคือ จิตที่ไม่ได้ระบุงุณภูมิที่ชัดเจนไว้และอีกบริบทเป็นนามกายที่หมายถึง กายแบบพิเศษที่เกิดจากการปฏิบัติสมาธิและการบรรลุธรรมของพระอริยบุคคลชั้นต่าง ๆ

5. บทสรุป

ผู้เขียนได้ยกประเด็นความเห็นของนักวิชาการที่ตีความความหมายของ “นามกาย” ว่าควรจะหมายถึง “กองของนาม” (นามชั้น) หรือ “(ร่าง) กายอันเป็นนาม” จากการศึกษาวิเคราะห์นามกายในพระสูตรพบว่า ยังไม่มีความหมายที่ชัดเจน หรือไม่ปรากฏคำอธิบายศัพท์นี้ ส่วนคัมภีร์อรรถกถา สามารถนำไปสู่ข้อสรุปได้ว่า

1. ปรากฏบริบทนามกายที่ถูกอธิบายว่า หมายถึงนามชั้น (กองแห่งชั้น) โดยไม่ระบุงุณภูมิ
2. ปรากฏบริบทนามกายที่สามารถถูกตีความได้ว่า หมายถึงกายที่เกิดจากผลของการปฏิบัติสมาธิ อันเกิดจากการบรรลุธรรมชั้นต่าง ๆ คือ ตั้งแต่รูปฌานจนถึงพระอรหันต์ผล
3. คำว่า มุณีพินแล้วจากนามกาย ในอุปสั้วมาณวกปัญหา นามกายในที่นี้อาจตีความได้ 2 แบบ คือ 1) มุณีพินแล้วจาก “นามกายที่เป็นนามชั้น” ของผู้ที่ได้ฌานแต่ยังไม่ถึงอรหันต์ผล 2) มุณีพินแล้วจาก “นามกายที่เป็นกายที่เกิดจากการปฏิบัติสมาธิ” ของผู้ที่ได้ฌานแต่ยังไม่ถึงอรหันต์ผล กล่าวอีกอย่างได้ว่ามุณีหลุดพ้นจากกายที่เกิดการปฏิบัติสมาธิชั้นโลกียะ อีกประเด็นหนึ่ง เมื่อมุณีหลุดพ้นแล้วจากนามกายเพราะเหตุใดในคัมภีร์อรรถกถาปรากฏพบนามกายของพระอรหันต์ พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระพุทธเจ้าอยู่ อาจนำไปสู่การตีความได้ว่ามีนามกายเป็น “กาย” อีกระดับหนึ่งที่เกิดจากการปฏิบัติสมาธิชั้นโลกุตตระ

ฉะนั้น “นามกาย” สามารถแปลหรือให้ความหมาย “กองแห่งนาม” (นามชั้น) และ “กายอันเป็นนาม” แสดงให้เห็นว่า การจำกัดความของนามกายไม่น่าจะถูกจำกัดอยู่เพียง “นามชั้น” แต่สามารถตีความได้ในบริบทที่หลากหลาย ซึ่งอาจรวมไปถึงการตีความของนามกายว่า มีความหมายเดียวกับ “กาย” ที่เกิดจากการทำสมาธิหรือที่เรียกว่า “มโนมยกาย” ตามแนวคิดของ Maryla Falk

แม้เป็นการตีความเพียงแค่ศัพท์เดียว แต่หากตีความไม่ถูกต้องตามความหมายที่แท้จริงหรือไม่ตรงตามสภาวะธรรม (ปริยัตติสัทธรรม) อาจส่งผลต่อการนำมาปฏิบัติ (ปฏิบัติสัทธรรม) เมื่อปฏิบัติไม่ตรงตามแนวของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทำให้ได้ไม่รับผลจากการปฏิบัตินั้น (ปฏิเวธสัทธรรม) ผู้เขียนหวังเป็นอย่างยิ่งว่าบทความนี้จะ เป็นประโยชน์ต่อท่านที่นำความหมายที่เป็นไปได้ของนามกายที่ผู้เขียนเสนอนี้ไปใช้ประกอบการศึกษาคัมภีร์พระพุทธานุศาสนาเถรวาทในบริบทที่มีคำว่า นามกาย ปรากฏอยู่ トラบใดที่พระสัทธรรมทั้ง 3 ตั้งมั่น พระพุทธานุศาสนาก็ยังคงดำรงอยู่ต่อไปตราบนานเท่านาน

กิตติกรรมประกาศ

บทความฉบับนี้สำเร็จด้วยดี ต้องขออนุโมทนา อาจารย์ ดร.อรทัย มูลคำ ผู้มีหัวใจจดจ่อตั้งใจของบรมโพธิสัตว์ที่ได้เมตตาถวายความรู้ด้านการเขียนบทความวิชาการ เมตตาแนะนำปรับแก้บทความฉบับนี้ และขออนุโมทนา อาจารย์ ดร.นาตยา แก้วใส ครูผู้เต็มเปี่ยมไปด้วยปัญญา ผู้ที่ดึงศักยภาพของผู้เขียนให้สามารถนำออกมาใช้งานได้ กรุณาให้คำแนะนำ ถวายความรู้ในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในแต่ละขั้นตอนของการเขียนบทความอย่างแจ่มแจ้ง ผู้เขียนได้รับความรู้และกำลังใจอย่างยิ่งจากโยมอาจารย์ ทั้ง 2 ท่านอย่างตลอดต่อเนื่องจนบทความฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์

เอกสารอ้างอิง

- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2543). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*.
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาพงศ์ศักดิ์ ฐานิโย (คงคารัตนรักษ์). (2559). การวิจัยเชิงคัมภีร์ กรณีศึกษา “ธัมมจักกัปปวัตตน-
สูตร”. *ธรรมธारा วารสารวิชาการทางพระพุทธศาสนา*, 2(1) (ฉบับรวมที่ 2), 1-33.
- พระสิริทัศน์ธรรมมาภรณ์ (สุพจน์ สุจิตฺโต). (2545). ข้อคิดจากการแปลพระไตรปิฎก. ใน *เก็บเพชรจาก
คัมภีร์พระไตรปิฎก* (หน้า 225-233). กองวิชาการ สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม 10, 12,
23, 25, 28, 30, 31, 35*. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2558). *อรรถกถาภาษาไทย พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก ภาค 8*.
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2559). *อรรถกถาภาษาไทย พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปุริสสัมภิตา
มรรค ภาค 2*. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2556). *อรรถกถาภาษาไทย พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ภาค 1-2*.
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2559). *อรรถกถาภาษาไทย พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิทเทศ*.
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2557). *อรรถกถาภาษาไทย พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต
ปรหมัตถโชติกา ภาค 2*. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2556). *อรรถกถาภาษาไทย พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน*.
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2556). *อรรถกถาภาษาไทย พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ*.
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2557). *อรรถกถาภาษาไทย พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค*.
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2559). *อรรถกถาภาษาไทย พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค*.
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2552). *อรรถกถาภาษาไทย พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสกั*
ปปัญจสูทนี ภาค 1. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2559). *อรรถกถาภาษาไทย พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปัญจก-*
เอกาทสกนิบาต มโนรลปุรณี ภาค 3. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2556). *อรรถกถาภาษาไทย พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกนิบาต*
มโนรลปุรณี ภาค 1. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2560). *อรรถกถาภาษาไทย พระอภิธรรมปิฎก อัญญาสาลินี*.
 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2560). *อรรถกถาภาษาไทย พระอภิธรรมปิฎก ปัญจปกรณ์*.
 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มูลนิธิภูมิพลโลกิกขุ. (2537). *ปรมัตถมัณฺฑลวิสุทฺธิมรรคมหาฎีกา ภาค 3 ฉบับภูมิพลโลกิกขุ*.
 มูลนิธิภูมิพลโลกิกขุ.
- เมธี พิทักษ์ธีระธรรม. (2558). “พุทธานุสติ” และ “การเห็นพระ” ศีกษากรณีย์ของ พระปิงคิยะ พระสิงคาล
 มาตาเถรี พระวัคกลี. *ธรรมธารา วารสารวิชาการทางพระพุทธศาสนา*, 1(1) (ฉบับรวม ที่ 1),
 201-257.
- สุทัศน์ อร่ามรัตน์, และประเวศ อินทองปาน. (2565). การกำเนิดและพัฒนาการของคัมภีร์พระไตรปิฎก.
ธรรมธารา วารสารวิชาการทางพระพุทธศาสนา, 8(2) (ฉบับรวมที่ 15), 3-58.
- สุธี สุดประเสริฐ. (2553). *โปรแกรมตรวจหาและเทียบเคียง พุทธวจนจากพระไตรปิฎก (E-Tipitaka*
ver 3.1.0). [ซอฟต์แวร์]. <https://etipitaka.com/#download>
- หลวงเทพรัตนานุกิษฏ์ (ทวี ธรรมธัช). (2540). *ธาตุุปทีปิกา หรือ พจนานุกรม บาลี-ไทย*.
 มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- Ānandajoti Bhikkhu. (2020). *A comparative edition of the Dhammapada*.
<https://satima.net/a-comparative-edition-of-the-dhammapada-anandajoti-bhikkhu-eng/>.
- Bodhi Bhikkhu (Trans.). (2000). *The great discourse on causation: The Mahānidāna and Its commentaries* (1st ed., 1984). Buddhist Publication Society.
- Falk, M. (1943). *Nama-Rupa and Dharma-Rupa: Origins and aspects of an ancient Indian conception*. Jain Publishing Company, Inc.

- Hata, M. 畑晶利. (2002). Some aspects of ucchedavāda in early Buddhist literature.
初期仏典における断滅論の諸相. Machikaneyama-ronso, 待業山論叢, 36, 33-49.
<http://hdl.handle.net/11094/5095>
- Tomita, M. (2016). *Issues on “Nibbāna” with special reference to verse No. 1074 of the “Upasīvamāṇavapucchā” in the “Suttanipāta”*. *Journal of Indian Philosophy*, 44(2), 377-391. <https://doi.org/10.1007/s10781-014-9267-y>
- Nakamura, H. (Trans.). (2005). *Words of the Buddha: Suttanipāta*. (1st ed., 1984), Iwanami Bunko.
- Norman, K. R. (2006). *The group of discourses (Sutta-nipāta) (2nd ed.)*. PTS.
- Schayer, S. (1936). Über den Somatismus der indischen Psychologie. in *Bulletin International de l'Académie Polonaise des Sciences et des Lettres, Classe de Philologie (Cracow)*, (7-10), 159-168.
- Thanissaro Bhikkhu. (1997). *Maha-nidana Sutta: The great causes discourse*. <https://www.accesstoinsight.org/tipitaka/dn/dn.15.0.than.html>.
- T.W. Rhys Davids, W. Stede. (1921–1925). *Pāli-English Dictionary*. PTS.
- Wynne, A. (2007). *The origin of Buddhist meditation*. Routledge.